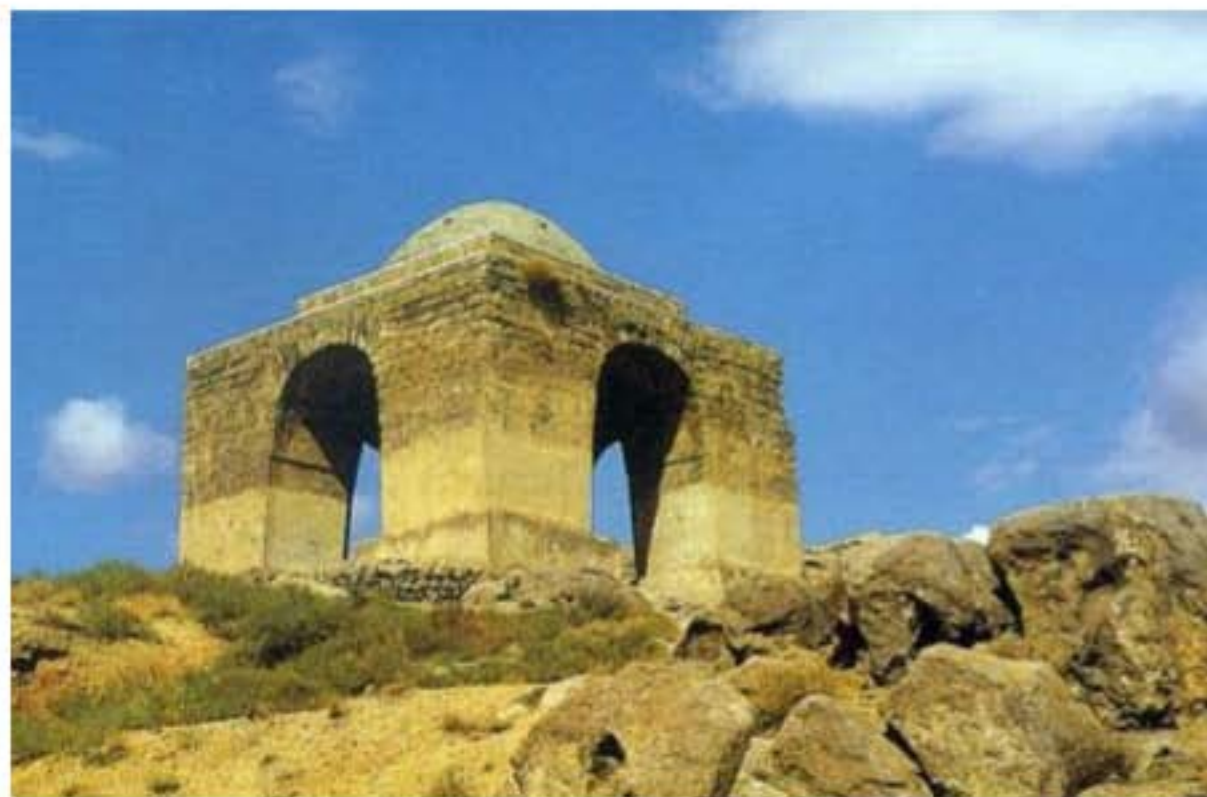

درآمدی بر شناخت معماری ایران

جلسه دوم

مدرس: علی رضا زادقلناد

مدرس: علی رضا زادقناد.....درآمدی بر شناخت معماری ایران

معماری شیوه پارسی معادل دوره‌های عیلامی، ارارتو، ماد و هخامنشیان

ایران قبل از اسلام

سبک پارسی (قرن نهم تا چهارم ق. م)

۱. ایلامی، ۲. مادی، ۳. هخامنشی، ۴. اشکانی یا پارتی، ۵. ساسانیان

- شیوه پارسی نخستین شیوه معماری ایران است که از روزگار هخامنشیان تا حمله اسکندر به ایران را در بر می‌گیرد. یعنی از سده ششم پیش از میلاد تا سده چهارم.
- قبل از ورود آریائی‌ان به ایران اقوامی بومی می‌زیستند که در هنر و معماری مادها، هخامنشیان و ... نقش به‌سزایی را ایفا نمودند.
- آریائی‌ان هنگام عبور از دریاچه پارسوماش و منطقه اراراتوئیان هنر و معماری آن‌ها را با خود به نواحی مرکز و جنوب غربی می‌آوردند.

سکونت‌گاه‌های اولیه در ایران

گودین تپه

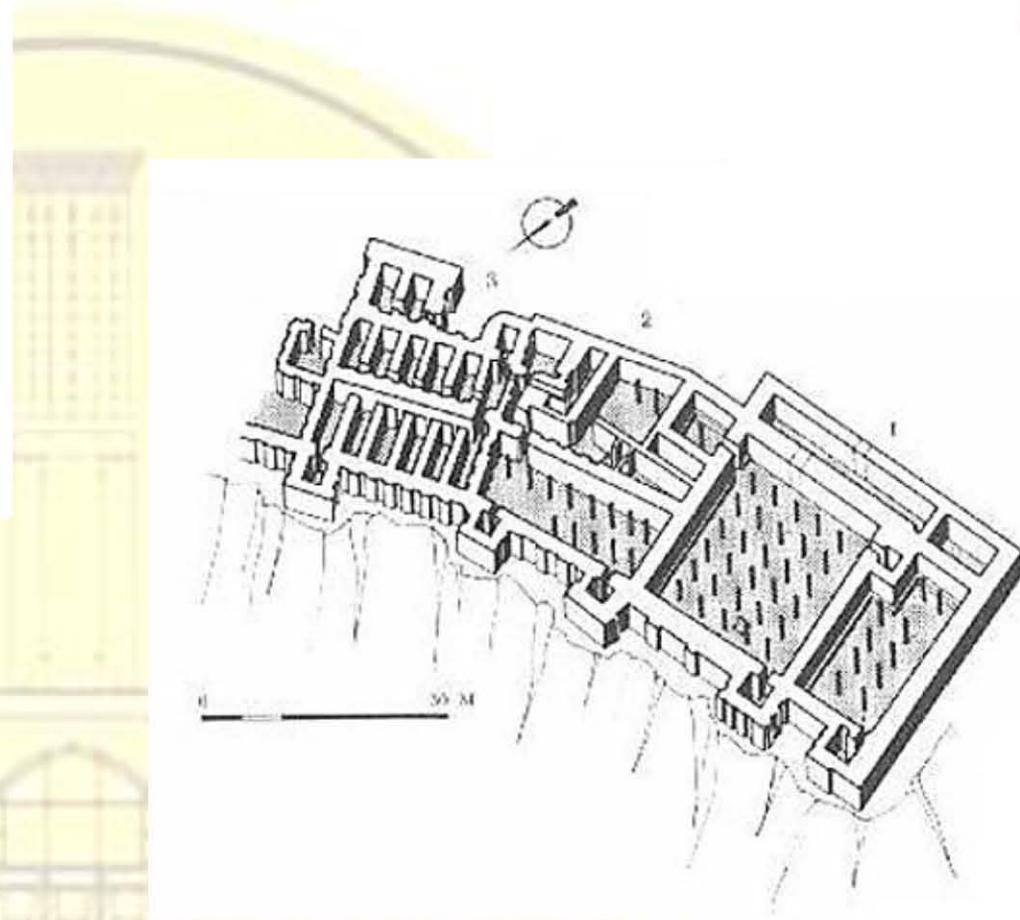
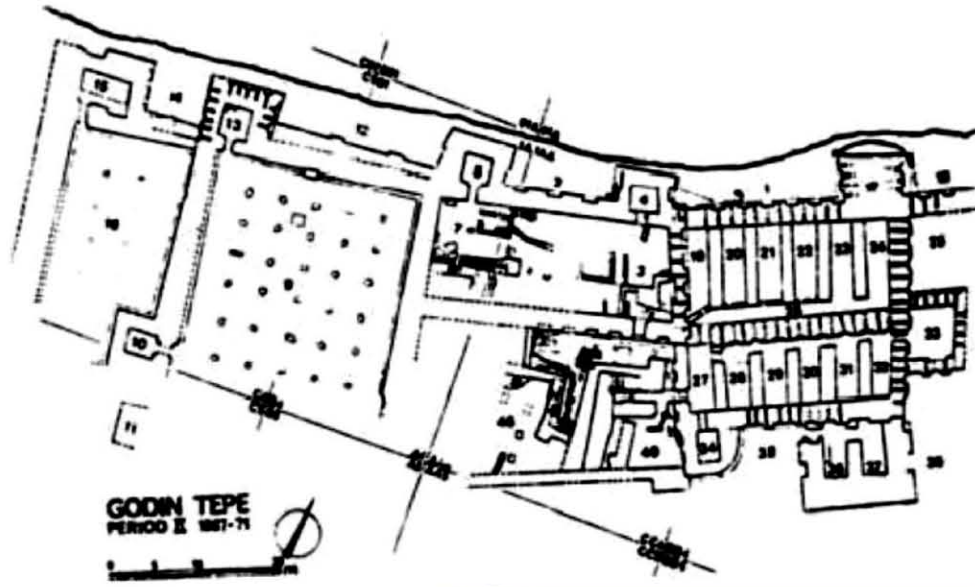
- قدمت قدیمی‌ترین لایه تپه به حدود ۵۰۰۰-۵۵۰۰ ق. م می‌رسد.
- منطقه وسیعی در دره کنگاور بین راه کرمانشاه به همدان در ۶ کیلومتری شهر کنگاور امروزی در ساحل جنوبی شاخه شمال شرقی رود گاماسب (کرخه).
- گودین تپه شامل یک دژ نظامی است.
- دیوارهای دژ از خشت ساخته شده و دارای برج‌های دیدبانی است.
- درون دژ تعدادی اتاق، آشپزخانه، آخور، تالار ستوندار (چوبی) و واحدهای دیگر معماری به دست آمده است.
- این تالار ستوندار مقدمه‌ای بر ساخت تالارهای مشابه نوشیجان و بناهای هخامنشی است.

مدرس: علی رضا زادقناد.....درآمدی بر شناخت معماری ایران

معماری شیوه پارسی معادل دوره‌های عیلامی، ارارتو، ماد و هخامنشیان

گودین تپه

a.zadghannad

مدرس: علی رضا زادقناد.....درآمدی بر شناخت معماری ایران

معماری شیوه پارسی معادل دوره‌های عیلامی، ارارتو، ماد و هخامنشیان

سکونت‌گاه‌های اولیه در ایران

تپه گنج دره (چیا خزینه)

تپه گنج دره (چیا خزینه)

- واقع در ده کیلومتری شهرستان هرسین (کرمانشاه) است.
- دوره سکونت در این تپه شناسایی شده است.
- معرف دوره نوسنگی است.

ساختار کلی خانه‌های تپه گنج دره عبارتند از:

- خانه‌های این تپه دارای اتاق‌های مستطیل شکل هستند.
- اتاق‌ها از داخل به شکل مدور با اندود کاه‌گل و سقف‌ها تیرپوش بوده‌اند.
- خشت‌های به کار رفته در دیوارها با دست و بدون قالب ساخته شده‌اند.
- در گنج دره انسان برای نخستین بار به اهلی کردن احشام پرداخت.

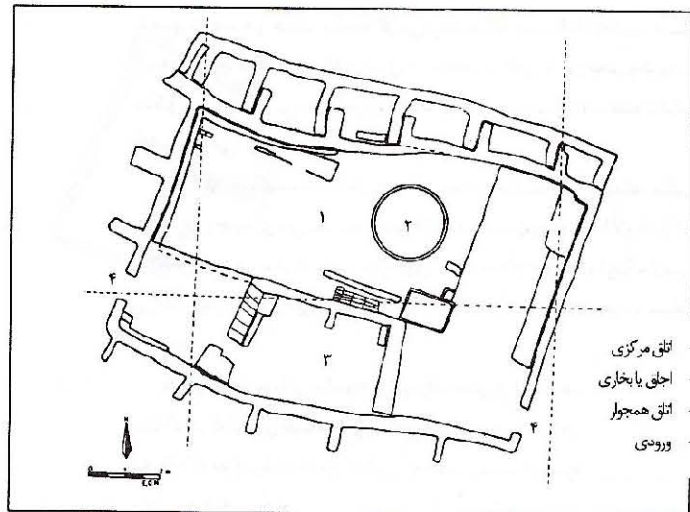
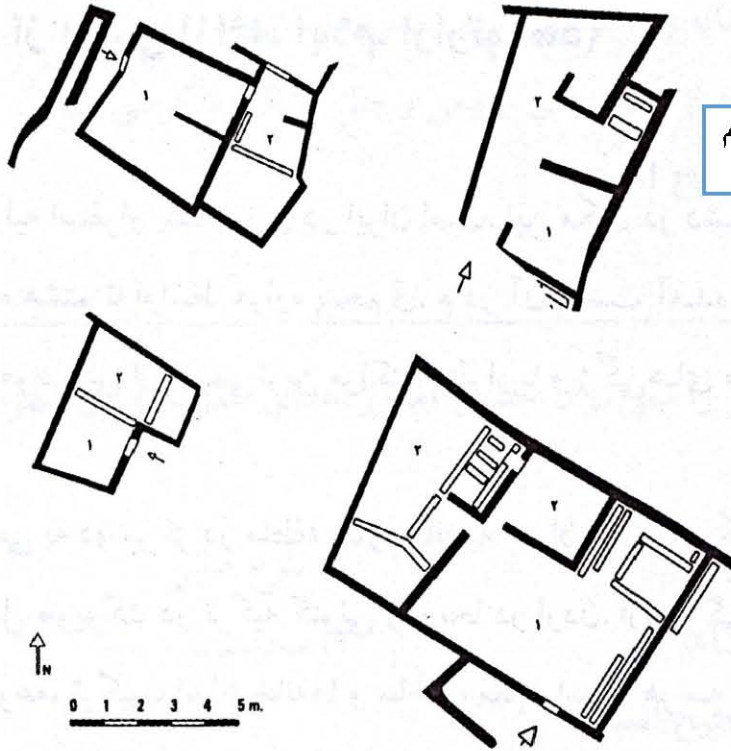
مدرس: علی رضا زادقناد.....درآمدی بر شناخت معماری ایران

معماری شیوه پارسی معادل دوره‌های عیلامی، ارارتو، ماد و هخامنشیان

سکونت‌گاه‌های اولیه در ایران

تپه زاغه

چهارگونه خانه در زاغه برای چهار گروه از مردم

- در ۶۰ کیلومتری شهرستان قزوین، با ۱۲ لایه سکونتی که به حدود هزاره- ششم ق. م (دکتر ملک شه‌میرزادی) و به روایتی دیگر به هزاره هشتم تا هزاره پنجم ق. م (دکتر نگهبان) می‌رسد.
- از مراکز اولیه استقرار کشاورزی در ایران ؛
- تپه به شکل دایره که رأس آن کم‌تر از یک متر از سطح زمین‌های اطراف بالاتر است.
- واحدهای ساختمانی به صورت مستقل و آزاد از یکدیگر بنا شده‌اند.
- در این استقرار سکونتگاهی، کوچه‌ها به میدان‌های بزرگ‌تر می‌رسیدند.
- در این مجموعه ؛ بیش‌تر خانه‌ها نقشه چهار گوش دارند. جهت طولی آن‌ها شمال شرقی به جنوب غربی است؛ به دلیل جهت بادهای دائمی.
- در مقابل ورودی خانه‌ها برای جلوگیری از نفوذ باد سرد بادشکن چینه‌ای ساخته. خانه‌ها به صورت چینه و خشت خام ساخته شده چون گل در آن جا فراوان بوده است.
- فضاهای سکونتگاهی به صورت فضاهای کشیده با زاوایای مختلف دارای فضای باز (حیاط) و فضای سرپوشیده.
- برای تزیینات بیش‌تر علاوه بر رنگ‌آمیزی در دیوارهای معبد سر بز کوهی نیز روی دیوارها کار شده که با عقاید آن‌ها ارتباط داشته است.
- در بنای معبد از شومینه برای گرم کردن ساختمان در فصل‌های سرد سال استفاده می‌شده است. همچنین محلی برای درست کردن کباب داشته است.

مدرس: علی رضا زادقناد.....درآمدی بر شناخت معماری ایران

معماری شیوه پارسی معادل دوره‌های عیلامی، ارارتو، ماد و هخامنشیان

سکونت‌گاه‌های اولیه در ایران

در بیشتر نوشته‌های تاریخی به دو مرکز در منطقه خاورمیانه به عنوان نخستین مکان‌های استقرار مردم متمدن اشاره می‌شود؛ چتل هویوک در ترکیه کنونی و اریحا در اردن. از ویژگی‌های معماری این دو مکان، بافت متراکم مجموعه، ترکیب انواع خانه‌ها و ساخت معابد است. نکته: هر سه ویژگی فوق هر سه این ویژگی‌ها به خوبی در زاغه دیده می‌شود.

تپه قبرستان: ۸ کیلومتری شمال روستای سگزآباد در دشت قزوین و متعلق به حدود اواسط هزاره پنجم ق. م.

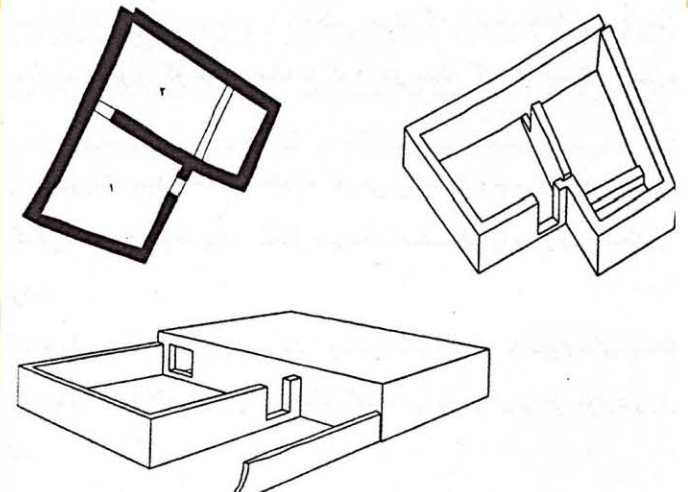
تپه سگزآباد: ۷ کیلومتری شمال روستای سگزآباد در دشت قزوین با مساحتی حدود ۱۲ هکتار و ارتفاع متوسط ۵ متر.

تپه حصار: محوطه باستانی در نزدیک دامغان (هکاتوم پولیس) با مساحتی در حدود ۴ هکتار که زمان تقریب سکونت در قدیمی‌ترین لایه ۳۵۰۰-۴۲۰۰ ق. م عنوان شده است.

تپه چشمه علی: محوطه باستانی در راگا یا ری که به چشمه علی معروف است.

تپه مارلیک: تپه مارلیک محوطه‌ای باستانی در کرانه غربی سفیدرود و در دره گوهررود استان گیلان است که به ۳۰۰۰ ق. م می‌رسد.

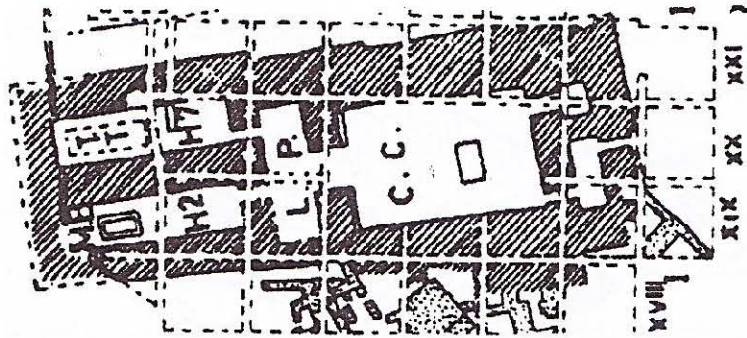
طرح یک خانه در تپه زاغه

مدرس: علی رضا زادقناد.....درآمدی بر شناخت معماری ایران

معماری شیوه پارسی معادل دوره‌های عیلامی، ارارتو، ماد و هخامنشیان

ایلامیان (عیلامیان) ۳۲۰۰-۶۳۱ ق. م

پلان مجموعه هفت تپه

- مرکز تمدن ایلامی **شهر شوش** بود و دارای همه عناصر حکومتی بوده مانند، ارگ و به ویژه یک نیایشگاه به نام زیگورات، که شباهت نزدیکی به معماری سومریان داشت.
- در هفت تپه خوزستان، بازمانده معماری ایلامی نمودار پیشرفت در فن ساختمان است.
- ساختمان‌های آن‌ها **طرحی راست گوشه** داشت و **آسمانه‌ها بیش تر دارای تاق ضربی** بود و همچنین از تیر و آسمانه تخت هم بهره گرفته اند

a.zadghannad

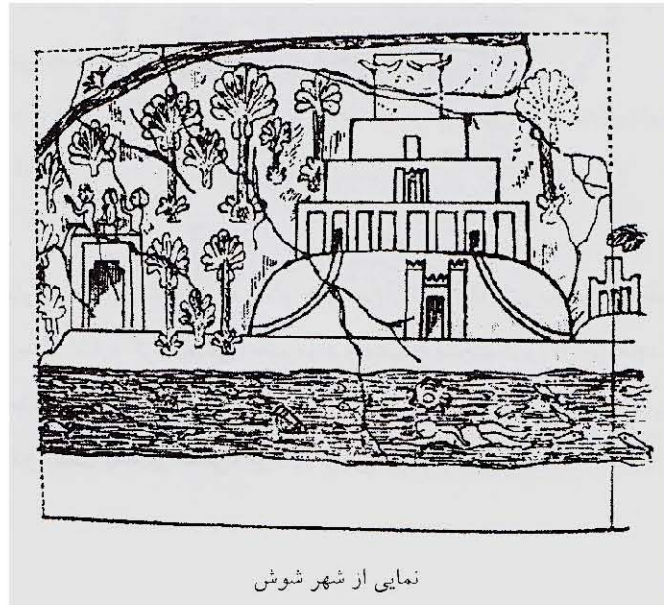

a.zadghannad

مدرس: علی رضا زادقناد.....درآمدی بر شناخت معماری ایران

معماری شیوه پارسی معادل دوره‌های عیلامی، ارارتو، ماد و هخامنشیان

ایلامیان(عیلامیان) ۳۲۰۰-۶۳۱ ق.م

معماری و شهرسازی ایلامیان در سه دوره قابل بررسی است:

- ۱- عیلام آغازین (۳۲۰۰ ق.م): شروع ساخت دولت شهرهای مستقل و کوچک در ایران مانند شهر شوش،
- ۲- عیلام میانی (۱۳۰۰ تا ۱۱۰۰ ق.م): این دوره از حکومت عیلام دوره قدرتمندی و شکوه دولت عیلام نام دارد که با پادشاهی انیشوشیناک که بعدها به عنوان خدا پرستیده شد و اونتاش گال معروف‌ترین و قدرتمندترین شاه عیلام همراه است. دو شهر این دوره عبارتند از: هفت‌تپه، چغازنبیل
- ۳- عیلام نو (حدود ۷۰۰ ق.م): در این دوره از حکومت عیلام، به دلیل شورش‌های داخلی و حمله آشوریان (ساکنین شمالی بین‌النهرین) و در نهایت انقراض دولت عیلام اتفاق افتاد.

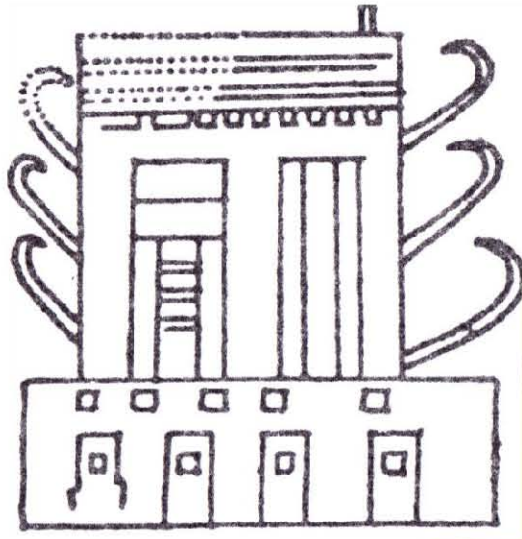
a. zadghannad

مدرس: علی رضا زادقناد.....درآمدی بر شناخت معماری ایران

معماری شیوه پارسی معادل دوره‌های عیلامی، ارارتو، ماد و هخامنشیان

ایلامیان (عیلامیان) ۳۲۰۰-۶۳۱ ق.م

طرح یک معبد ایلام قدیم، بر روی یک مهر

معماری ایلام قدیم

- تنها اطلاع ما از معماری (به ویژه شکل معابد) از نقش مهرهایی است که از دوران اولیه عیلام به جای مانده و آن یک نقش برجسته مربوط به نینوا در دوره آشوری متأخر است.
- در این نقش برجسته معبدی به صورت یک بنای مربع مستطیل بلند بر یک شالوده ایوان دار نشان داده شده و نمای جلوی آن دارای روزنه‌هایی بوده است.
- جالبترین ویژگی این معبد، سه شاخ بزرگ است که در دو طرف دیوارهای معبد نصب شده است.
- سنگ نبشته‌های ایلام میانی ثابت کردند که این شاخ‌ها جزء مهمی از هر معبد را تشکیل می‌دادند و نمادی از اولوهیت بوده است.

معماری ایلام میانی

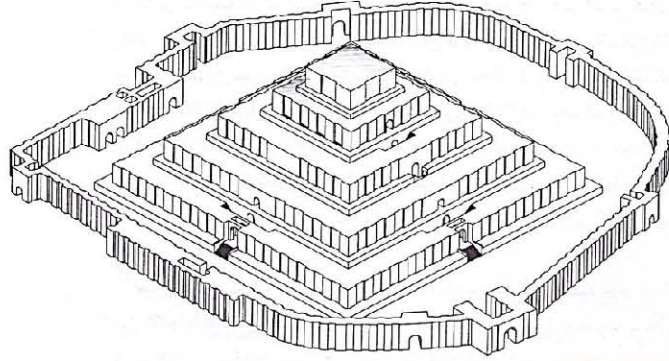
- درخشان‌ترین دوره حاکمیت ایلامی‌ها، دوره میانی است که در آن آثار معماری ارزشمندی ایجاد گردیده و اغلب این آثار معابد بوده است.
- ایلامی‌ها هم مانند اقوام باستانی دیگر به مذهب و پرستش خدایان متعدد اهمیت می‌داده‌اند و مؤید این مطلب کشف معابد، گروه‌ها و نقوش برجسته در نقاط استقرار آنهاست.

مدرس: علی رضا زادقناد.....درآمدی بر شناخت معماری ایران

معماری شیوه پارسی معادل دوره‌های عیلامی، ارارتو، ماد و هخامنشیان

ایلامیان(عیلامیان) ۳۲۰۰-۶۳۱ ق.م

بازسازی چغازنبیل و دروازه‌های آن - دارای ۷ دروازه ورودی

زیگورات چغازنبیل(عیلام میانی)

- زیگورات‌ها: جایگاه‌ها یا معابدی هستند که، مردم بین‌النهرین برای خدایان مورد پرستش خود بنا می‌کردند و قسمت انتهایی آن به پرستش خدای خویش می‌پرداختند.
- چون این معابد در بین‌النهرین به نام زیگورات معروف شده و عیلامی‌ها هم مقارن با حضور تمدن‌های بین‌النهرین در شوش حکومت می‌کردند نام زیگورات به خود گرفته‌اند.
- چغازنبیل از لحاظ لغوی از دو کلمه چغا و زنبیل است که چغا به معنی تپه و زنبیل ظرفی است که از ایاف ساخته می‌شده و برای آسانی حمل و نقل اشیاء و غیره به کار می‌رفته است.
- قدیمی‌ترین بنای تاریخی شناخته شده در ایران است (از لحاظ ابعاد با اهرام مصر برابری می‌کند)
- بنا به صورت هرم و پله پله است.
- ابعاد بنا ۱۰۵ در ۱۰۵ متر است و ۵۰ متر بلندی دارد. این بنا ۵ طبقه بوده و هر طبقه روی طبقه زیرین بنا شده است.
- زیگورات جایگاه رب‌النوع انیشوشیناک یا الهه انیشوشیناک خدای عیلامی‌ها بوده و در زمان پادشاه عیلامی به نام اونتاش‌گال ساخته شده است.
- مصالح این بنا از خشت خام و آجر پخته معمولی است. دیواره‌های داخلی زیگورات بیشتر از خشم خام بوده و با ملات ساروج و قیبر طبیعی ساخته شده و دیوارهای خارجی نیز با آجر لعابدار کوره پزی با رنگ‌های آبی و سبز و درخشش فلزی.
- دو ویژگی مهم بنای زیگورات چغازنبیل عبارتند از:
  - ۱- بر روی آجرهای نما خطوطی به شکل خط میخی که همان خط عیلامی است حک شده است.
  - ۲- قدیمی‌ترین طاق قوسی شکل ایران در این بناست. شکل این طاق بدون تیزه و مانند قسمتی از کمان دایره است که به آن «طاق گهواره‌ای» می‌گویند.

مدرس: علی رضا زادقناد.....درآمدی بر شناخت معماری ایران

معماری شیوه پارسی معادل دوره‌های عیلامی، ارارتو، ماد و هخامنشیان

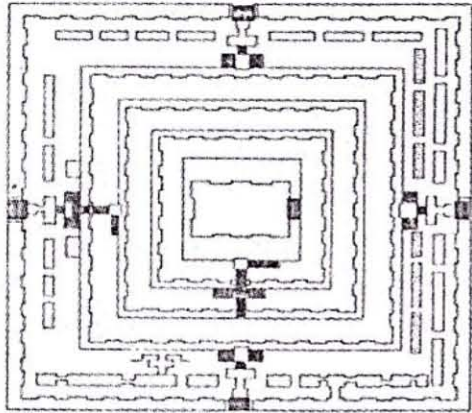
ایلامیان (عیلامیان) ۳۲۰۰-۶۳۱ ق.م

چند نکته درباره زیگورات چغازنبیل

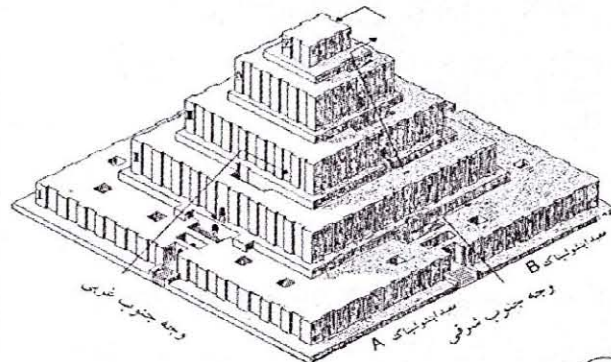
..زیگورات‌ها در بین‌النهرین به نوعی تقلید از کوه‌های مقدس در فلات ایران بوده است

..به نظر آرتوریوپ اگرچه تکوین این بناهای عظیم (زیگورات‌ها) در بین‌النهرین بوده ولی الهام و مفهوم آن آشکار ایرانی است

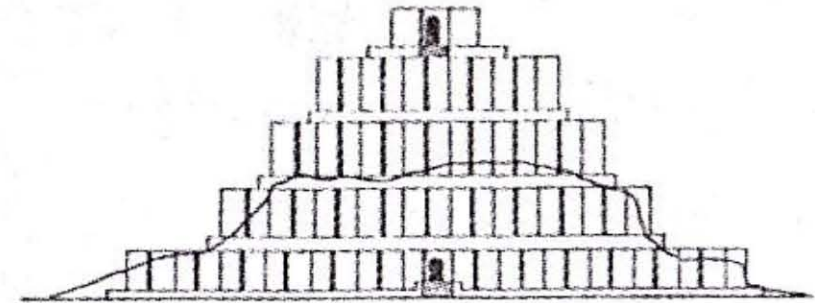
..این بنا را «اونتاش‌گال» شاه عیلام در حوالی سال ۲۵۰ ق.م در یکی از شهرهای شوش به نام «دورانتاش» ساخته است

زیگورات چغازنبیل
طرحی برای بازسازی
۱۹۵۶ بر اساس طرح معماری سیکستوس

ایزومتری

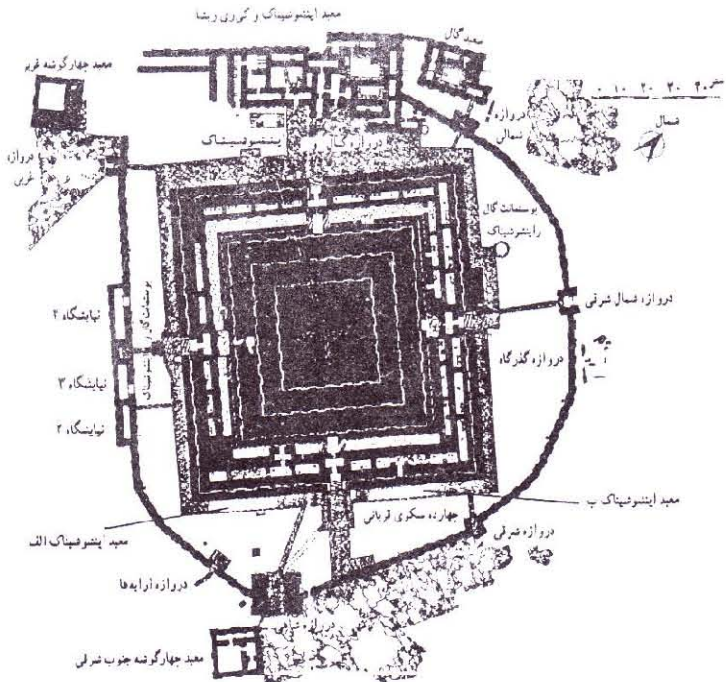
وجه شمال شرقی

نما، نقشه و پرسپکتیو زیگورات چغازنبیل

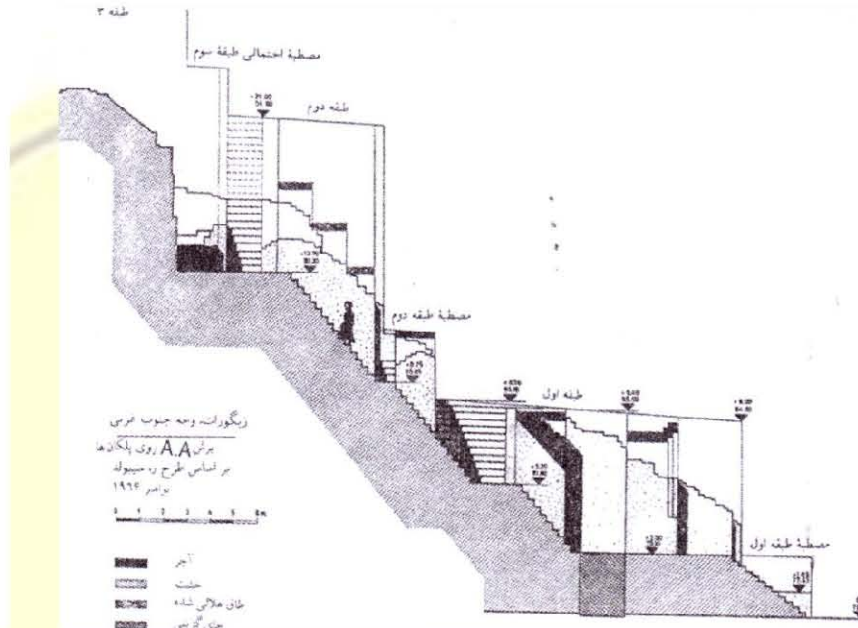

مدرس: علی رضا زادقناد.....درآمدی بر شناخت معماری ایران

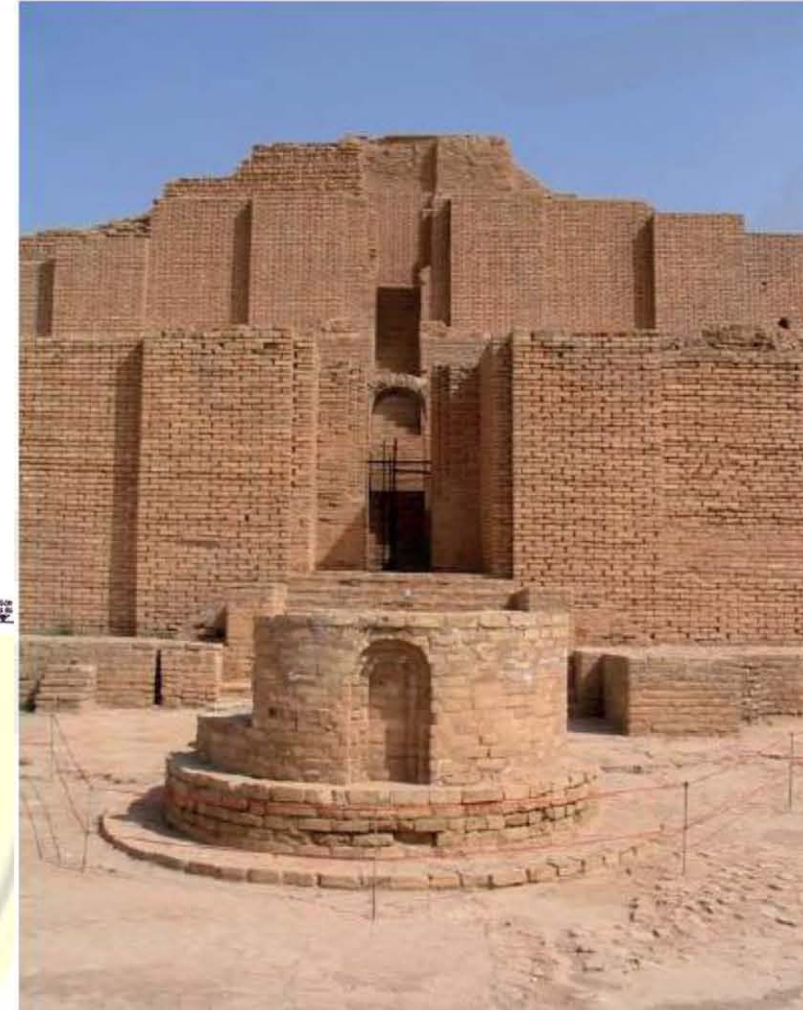
معماری شیوه پارسی معادل دوره‌های عیلامی، ارارتو، ماد و هخامنشیان

نقش مجموعه زیگورات و معابد چغازنبیل

برش پلکان جنوب غربی

ورودی مجموعه

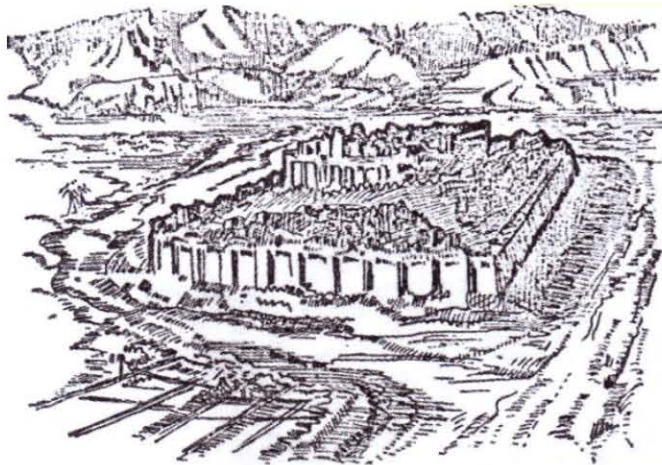
طاق های فضای داخلی مجموعه

مدرس: علی رضا زادقناد.....درآمدی بر شناخت معماری ایران

معماری شیوه پارسی معادل دوره‌های عیلامی، ارارتو، ماد و هخامنشیان

روستاهای تپه‌ای مربوط به دوره عیلامی

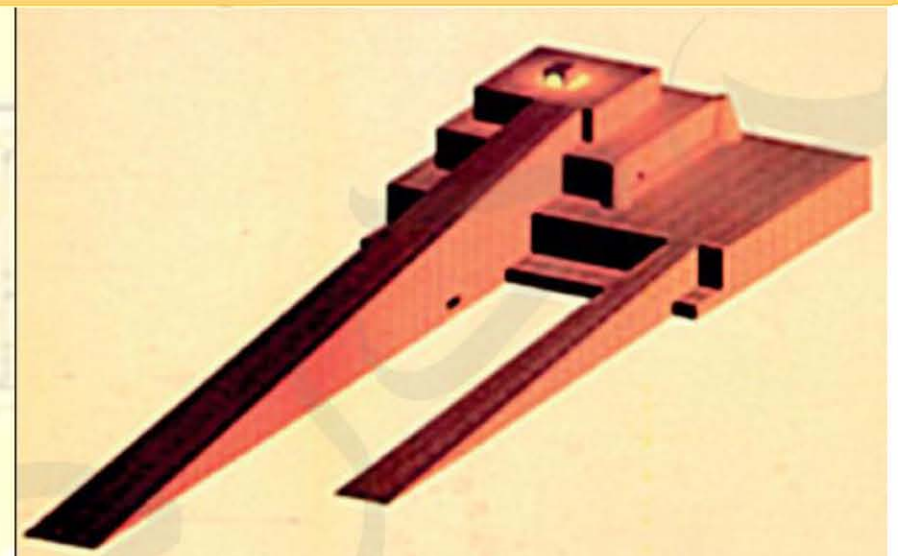

تپه سیلک کاشان

تپه سیلک کاشان:

- در سه کیلومتری غرب شهر کاشان و شامل دو تپه **شمالی و جنوبی** است. تپه شمالی کوچکتر از تپه جنوبی است.
  - در تپه شمالی آثار معماری ابتدایی است و در آن از خشت خام استفاده شده است.
  - تپه جنوبی شامل اتاق‌های کوچک با راهروهای مختلف است. در ساخت این بناها، از خشت‌های بزرگ قالبی استفاده شده است.
  - در لایه‌های بالاتر، اندازه خانه‌ها بزرگتر شده در آنها اجاق و تنور مشاهده می‌گردد.
- نکته:** دهکده بزرگ سیلک به مرور ایام توسعه یافته و دارای برج و بارو بوده است.
- نکته:** به عقیده گریشمن قدیمی‌ترین محل سکونت شهر در دشت تپه سیلک کاشان است.
- **مهمترین ویژگی تپه سیلک، کشف الواح عیلامی است (متن این الواح بیشتر مربوط به صورت حساب و قبض رسید و علامت مالکیت و ثبت و انحصار کالاهای تجاری است).**

زیگورات سیلک (بازسازی شده)

مدرس: علی رضا زادقناد.....درآمدی بر شناخت معماری ایران

معماری شیوه پارسی معادل دوره‌های عیلامی، ارارتو، ماد و هخامنشیان

روستاهای تپه‌ای مربوط به دوره عیلامی

تپه شهر سوخته:

- مربوط به ۳۲۰۰ تا ۱۸۰۰ قبل از میلاد است و در استان سیستان و بلوچستان و در نزدیکی شهر زابل واقع است
- در کنار این شهر گورستان بزرگی به وسعت ۲۵ هکتار و به عنوان یکی از وسیع‌ترین گورستانهای قبل از تاریخ یاد می‌شود

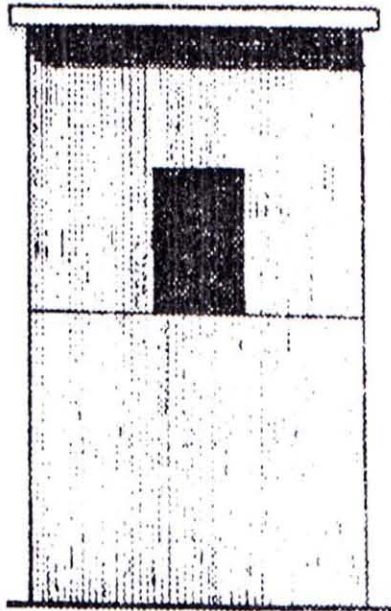

تپه شهر سوخته

a.zadghannad

ارارتوها

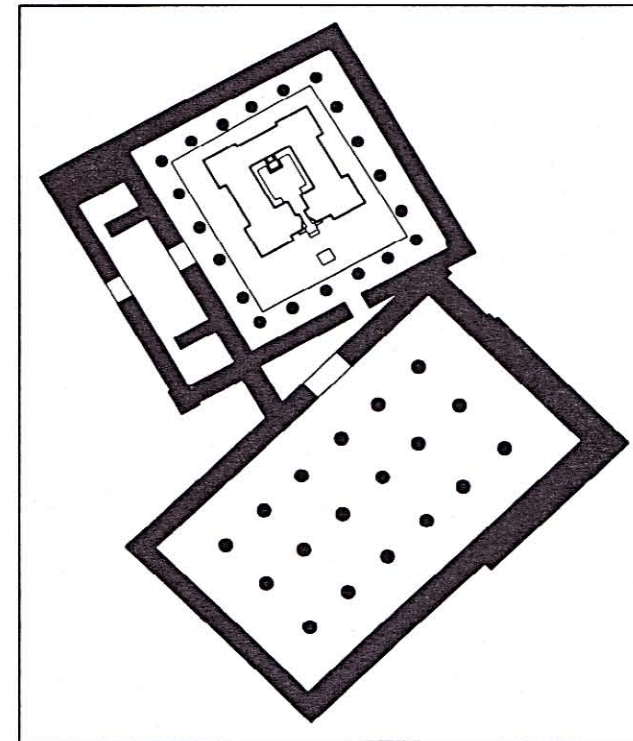
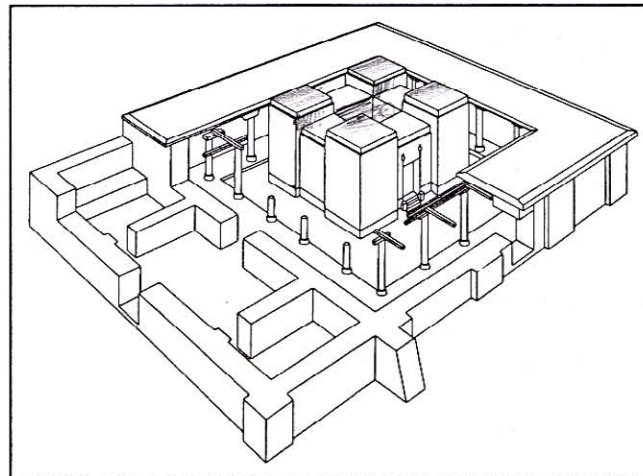

(کلاوه (نمونه‌ای از خانه اورارتوها

معماری ارارتوها سده‌های ۸ و ۹ ق. م شمال غربی ایران

- در سده‌های نهم و هشتم ق. م در شمال باختری ایران و خاور آناتول، اقوام آراتور با فرهنگی پیشرفته زندگی می‌کردند. آنها بومیانی بودند که از بیش از کوچ آریایی‌ها در ایران زندگی می‌کردند تمدن آنها از تمدن‌های آشوری و بابلی گرفته شده بود.
- معماری ارارتو پیش‌درآمد معماری هخامنشی است.
- ارارتوها تالار ستوندار را به عناصر معماری اضافه کردند (تپه حسنلو).
- در واقع به کارگیری تیرهای ستبر و دراز برای آسمان به ارارتوییان این توانایی را می‌داد که تالارهای بزرگ بسازند و فضاهایی برای گردهمایی عمومی همچون نیایگاه برپا دارند که کم‌تر تا پیش از این ساخته شده بود.
- روش نیارشی ساختمان‌های ارارتوها، تیر و ستون با آسمانه تخت بوده است.
- ساختمان‌های آنها چهار گوش بوده و نیایشگاهی با تالاری ستون‌دار داشتند که بیشتر بر روی سکو ساخته می‌شده است.
- آنها ستون‌ها را با سه ستون‌های پیچک‌دار می‌آراستند و ساختمایه (مطالغ) اصلی‌شان سنگ و چوب بوده است.
- آنها گونه‌ای ساختمان به نام «کلاوه» که ساختمان‌هایی دو طبقه بودند و به دلیل امنیت تنها در طبق بالا زندگی می‌کردند و با نردبان به آن دسترسی داشتند و طبق پایین انبار بوده است.
- این شکل ساختمان ریشه چند ساختمان هخامنشی نیز بوده است. مانند: کعبه زتشت در نقش رستم.
- دژها جزو ساختمان‌های ویژه تمدن اورارتو است.

یک معبد ارارتوری

نگاره ۱۳-۲ و ۱۴-۲:

یک معبد ارارتو

(براساس نقشه‌ای از مجله اثر

ترسیم از محمود قربلی).

مدرس: علی رضا زادقناد.....درآمدی بر شناخت معماری ایران

معماری شیوه پارسی معادل دوره‌های عیلامی، ارارتو، ماد و هخامنشیان

ارارتوها

تپه حسنلو

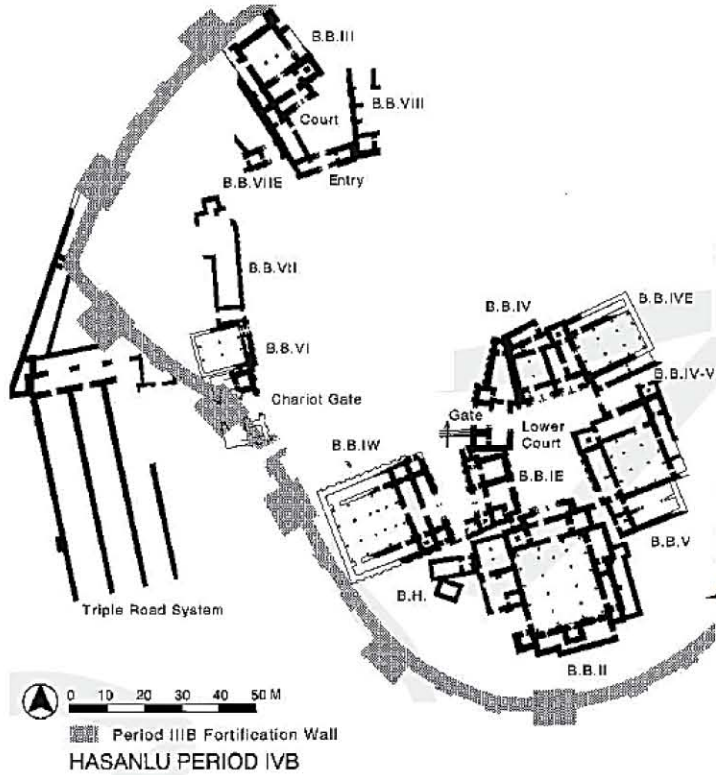
- این تپه در ۱۲ کیلومتری جنوب غربی دریاچه ارومیه و در ۱۹ کیلومتری شمال شرقی شهرستان نقده واقع شده است و نام خود را از دهکده مجاور که حسنلو نام گرفته است
  - این تپه، شامل چند دوره زندگی و استقرار از اقوام کهن تا دوره تاریخی می‌باشد که به صورت لایه‌های مختلف بر روی هم قرار گرفته است.
  - تپه حسنلو تپه بزرگ و مدوری است که ۲۰ متر ارتفاع دارد و قطر دایره آن حدود ۲۷۰ متر است ساکنان اولیه آن احتمالاً اقوام مانایی بوده‌اند.
- نکته:** مهمترین اثر به دست آمده این تپه جام طلای منقوش و زیبایی است که به نام **جام حسنلو** معروف است و در موزه ملی ایران نگهداری می‌شود.

مدرس: علی رضا زادقناد.....درآمدی بر شناخت معماری ایران

معماری شیوه پارسی معادل دوره‌های عیلامی، ارارتو، ماد و هخامنشیان

ارارتوها

کهن ترین تالار ستون دار

مجموعه حسنلو

مجموعه حسنلو

پلان ساختمان مسکونی - حسنلو

